

MEVLÂNÂ'NIN *MESNEVÎ'DE* YAPTIĞI HADİS ŞERHLERİ

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, 13. yüzyıl Anadolu'sunun mânevî mimarlarından. Anadolu insanına yeni bir ruh ve şekil veren büyük İslâm mutasavvıfıdır Onun yaşadığı yıllar (1207-1273), Anadolu insanının, ilkin Batı'dan gelen ve aralıklarla birkaç yüzyıl süren **Haçlı Seferleri**, sonra da doğu'dan gelen **Moğol akınlarıyla**, kafa ve gönül dünyasının allak bullak olduğu; bir taraftan siyâsî otoritenin zayıflaması sonucu iç çekişmelerin başladığı, diğer taraftan gayr-i Sünnî inançların, Bâtınî ve Mu'tezilî görüşlerin yoğun bir şekilde yayılmaya başladığı bir zamandır. İşte böyle bir ortamda;

Mevlânâ, Temel İslam bilimlerinde iyi yetişmiş bir âlim, sahip olduğu bilgileri bizzat kendi hayatında yaşayarak topluma önderlik etmiş samimi bir rehber, bulunduğu her ortamda insanlara yol göstermiş tasavvuf önderi ve mürşid olarak, Kur'an ve hadislerin ışığında İslâm ahlakını en parlak ve kusursuz bir şekilde yorumlayıp etrafındaki insanlara “*Allah sevgisini ve güzel ahlâkı*” telkin etmiş, her türlü bâtil inanca karşı, gerçek İslâm tasavvufunu işleyerek Türk-İslam birliğinin oluşmasında önemli vazifeler îfâ etmiştir. O'nun düşünce dünyasının temelini Kur'an ve Hadis/Sünnet kültürü oluşturmaktadır. O, faaliyetlerinde, hep Kur'an ve Hadis/Sünnet çizgisini korumuş, kendisini “*Kur'an'ın hizmetkârı, Hz. Muhammed (s.a.v)'in yolunun tozu*” olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Mevlânâ ve onun eserleri üzerine, gerek ülkemiz dahilinde gerekse yurt dışında, verdiği mesajların daha iyi anlaşılması adına, çeşitli yönleriyle incelenmekte, eserler verilmekte, bu konuda kongreler ve sempozyumlar düzenlenmektedir. Çünkü o, referans aldığı kaynakları yani Kur'an ve Sünneti (= İslâm'ı) iyi anlamış, bu anlayışın gereği olarak “*insan*” ı merkeze alarak geliştirdiği düşünce sistemi içersinde, hep insanı ve insanî değerleri yüceltmıştır.[1] İslâm'ın vaz' ettiği değerler, Allah'ın insan fitratına koymuş olduğu değerlerdir. İslam, insanın “*fitrat*” olarak sahip olduğu bu değerleri canlı tutmasını istemekte, bunun için hatırlatmalarda bulunmaktadır. İşte Mevlânâ, İslâm'ın sunduğu bu temel ilkeleri iyi anlamış ve içinde bulunduğu sosyal şartları da dikkate alarak tasavvuf felsefesinin kendi üslûbu içinde[2] eserlerinde dile getirmiştir. Bunu yaparken de çok kere, Kur'an ve Sünnet'te örneklerini gördüğümüz teşbih ve temsil (= metefor) üslûbunu kullanmıştır. Ele aldığı hemen her konuda mutlaka Kur'an'dan bir ayete veya Hz.Peygamber'in bir hadisine atıfta bulunmuş; âyet ve hadisleri bazen konu başlığı yaparak bazen de ele aldığı konuyu açıklamak için kullanmış, âyetleri tefsir etmiş[3], hadisleri şerh etmiştir. Bunu eserlerinde, özellikle **Mesnevî**'de ve **Fîhi Mâ Fîh**'de çok açık bir şekilde görmekteyiz.

Biz bu sunumumuzda, Mevlânâ'nın Mesnevî'de yaptığı hadis şerhlerinden bahsedeceğiz. Bunu da üç alt başlık altında açıklamaya çalışacağız: a) Şerh ve Hadis Şerhleri b) Mevlânâ'nın hadisleri şerh etme yöntemi c) Mevlânâ'nın Mesnevî'de yaptığı bazı hadis şerhlerinden örnekler.

A- Şerh ve Hadis Şerhleri:

Şerh, lügatte “*feth, ta'lik, genişletmek, tefsir etmek, açıklamak*” anlamlarına gelmektedir.[4] Şerh anlamında Hattabi(ö 388/998) sırasıyla “*tefsir, izah, beyan, delalet ve keşf*” kelimelerini kullanmaktadır.[5]

Hadis edebiyatı terimi olarak *şerh*, herhangi bir hadîsin veya bir çok hadisi ihtiva eden bir hadis kitabının “*kavâid-i arabîyye ve asûl-i şer'îyye hasebince bi kadri't-tâka*” [6] açıklanması sonucu meydana getirilen eser demektir.[7]

“*Hadis şerhi*” denilince, klasik anlamda hadislerin sened zincirindeki şahısların kimliklerinin, cerh ve ta'dîl bakımından durumlarının, ayrıca hadis metinlerinin *sebeb-i vürûdunun, nâsîh veya mensûh* olup olmadığının tayin edilmesi, nadir kelimelerinin açıklanması, birbirine zıt görünenlerin telif edilmesi, hadislerden hüküm çıkarılması vb. hususlar hakkında bilgi verilmesi anlaşılmaktadır. Bir kitabın bütün kelimelerini veya açıklanması gereken kısımlarını izah, bilindiği kadarıyla hicrî IV. /milâdî X. yüzyıldan itibaren Ebû Süleyman Hamd (Ahmed) bin Muhammed bin İbrahim el-Hattabî (ö.388/ 998) ile başlamıştır. [8] Hattabî'nin Ebû Davud'un *Sünen*'i üzerine yaptığı *Meâlimu's-Sünen* isimli bir şerhi bulunmaktadır.

Klasik hadis şerhleri genellikle üslûp îtibâriyle üç özellik göstermektedir. Bunlar:

1. (قال) ve (أقول) tarzında kaleme alınmış şerhler. *Mekâsîd* şerhi gibi.[9]

2. (قوله) tarzında asl'a işaret eden şerhler . Aynî'ni *Umdetü'l-Kârî* isimli Buharî şerhi bu nevidendir.[10]

3. **Mezc** usûlüyle yazılmış şerhler. Bunlara, metin ile şerh ibareleri birbirine karışık olduğu için **Memzûc Şerh**'ler denir. Bu tür şerhlerde ya (م) ve (ش) harfleri ile veya metnin üstüne bir çizgi çekmek suretiyle metin ile şerh birbirinden ayrılır.[11] İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî* 'si; Şemsülhakk Azîmâbâdî'nin *Avnu'l-Ma'bûd* u, el-Bâcî'nin *el-Müntekâ*'sı gibi. [12]

Meşhur hadis mecmuaları ve özellikle Kütüb-i Sitte üzerine yapılan şerhler hep yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve kısmen de 10. hicrî asrın mahsulleridir. Daha sonraları yapılan hadis şerhleri, hep bu devirlerin çalışmalarını esas almışlardır.[13]

B- Mevlânâ'nın Hadisleri Şerh Etme Yöntemi

Mevlânâ'nın hadisleri şerh etme yönteminden bahsetmeden önce şunu belirtmeliyiz ; Mevlânâ Celâleddin, klasik mânâda anladığımız gibi bir “ *muhaddis* ” değildir. Ama evvela bir müslüman, sonra da insanlara rehberlik edip yol gösteren bir tasavvuf önderi olarak, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an âyetlerini ve Sünnet'i yani hadisleri o da kullanmış, yorumlayıp açıklamıştır. Bu yorumlama (tefsir) ve açıklamalarında (şerh) takip ettiği yöntem ise, klasik hadis şerhliğinin dışında, kendi nev'i şahsına münhasır metoddur. Çünkü onun yaptığı hadis yorumlamalarında kelime tahlilleri, râvî ve sened bilgileri gibi klasik şerh anlayışında görülen özellikler görülmez. Ancak, Tefsir ilminde olduğu gibi *rivâyet*, *dirâyet* ve *iş'ârî* yorum biçimleri görülmekle birlikte, birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış değildir, bunlar iç içe kullanılmıştır. Örneğin, konu başlığı olarak seçilen bir hadisle ilgili açıklamalarda bulunurken, konuyla ilgili başka hadislere veya gerektiğinde ayetlere yer vermektedir. Açıklamalarında çok kere metefor (benzetme) kullanarak konuyu izaha çalışır. Kendisi tasavvuf mesleğinden olmasına rağmen, ne tamamen iş'ârî tefsir ve yorumlarda bulunmuştur; ne de klasik şerh metodunu uygulamıştır. Onun hadis metinleriyle ilgili açıklamalarında görülen en bariz vasıf, “*mânânın yorumlanmasıdır.*” Yani hadisin vürûduyla neyin anlatılmak istendiğine, hangi mesajın amaçlandığına dâir yorumların yapıldığıdır. Bu üslup biçimi de Tasavvufî bir gelenektir. Zira Tasavvuf ehli, hadiste sened bilgilerinden çok kastedilen mânâ üzerinde yoğunlaşmışlardır. Tasavvufî gelenekte “*herhangi bir hadisin naklinde sadece mananın doğru olmasını yeterli görmek; keşf, ilham ve rüya yoluyla hadis nakletmek ve kendi anlayışları istikametinde bir takım te'villere gitmek*” onların en belirgin özelliklerindedir.[14] Ancak Mevlânâ, zaman zaman başvurduğu iş'ârî yorum konusunda, özellikle âyetlerin iş'ârî yorumunda son derece dikkatlidir. O, Allah ve Rasûlünden haşyet duymadan, ehliyesizce yapılan hevâya uyularak gerçekleştirilen Kur'an tefsiri hareketlerine ve sahiplerine şöyle hitapta bulunmaktadır:

“*Tertemiz Kur'an-ı mecîd'i kendi hevânla tefsire yeltenmişsin. Sen önce kendini te'vîl et. Kur'an'a uydur. Yanlış iç dünyana ve hevesine göre Kur'an'ı anlamaya çalışıyorsun. O yüce mana senin bu hareketin yüzünden eğrileşiyor, âdileşiyor.*”[15]

Mevlânâ bununla da kalmıyor, böyle mesnetsiz Ku’ran te’vilcilerini, atın/eşeğin çamurunda hâsıl olan ayak izinde biriken/oraya dolan idrar birikintisi üstündeki saman çöpüne binerek, kendisini büyük bir kaptan zanneden sivri sineğe benzetmektedir.[16]

“Aslı olmayan te’vil sahibi de sineğe benzer; onun vehmi eşek sidiğidir, düşüncesi de saman çöpü . Sinek kendi düşüncesine saplanıp te’vile kalkmışsa, bundan vazgeçse, baht o sineği devlet kuşu haline getirir.

İbretle bakan kişi sinek olamaz; canı da şekle bağlanmaya layık değildir.”[17]

Böylece Mevlânâ, ilâhî ilimsiz ve basîretsiz aynı zamanda dini ve ilmî mesnedi olmayan te’villere çıkmakla beraber, ehliyetli müfessirlerce yapılan te’villeri kabul etmektedir.[18]

Mevlânâ’nın yorumlarında Vahdet-i Vücûd/Varlığın birliği anlayışını, anlaşılır bir üslûp içinde, benzetme ve temsiller kullanarak, açıklamaları arasına serpiştirerek verdiği görülmektedir. Onun Vahdet-i Vücûd anlayışı, hiçbir zaman tenâsüh inancı değildir, ilâhî tecellî ittihad ve hulûl değildir.[19] Onun anlayışında, varlık âlemine âit olan her şey Allah’tandır ve varlık âlemindeki her bir özellik, onları Allah’ın yarattığına işâret etmektedir. Mesela şu beyitte bu çok açık olarak anlaşılmaktadır.

“İnsan, yücelik, üstünlük vasıflarının ölçüsüdür, mi’yâridir. İnsanın vasfı Hakk’ın âyetlerine mazhar olmuştur.”[20]

“Sevgi” ekseni üzerine oturan varlık âlemine bakış açısını her fırsatta bir türlü ifade etmenin yollarını aramakta ve açıklamalarında bunu özellikle vurgulamaktadır. Onun inanç dünyasında Her şey Hakk’ın tecellisi olduğundan dolayıdır ki, Hakk’ı halk’ta görüp sevmek gerekmektedir.

C- Mevlânânın Mesnevî’de Yaptığı Bazı Hadis Serhlerinden Örnekler.

1.Örnek

Hadis:

“Zamanınızda Rabbinizi esintileri vardır.kendinize gelin de o esintilere verin kendinizi...”[21] hadisinin anlatış

Hadisin tam metni kaynaklarda şöyle geçmektedir:

Enes bin Mâlik'ten nakledilmiştir:

“Peygamberimiz:” Zamanınızın hayırlı şeylerini talep ediniz ve Allah’ın rahmet esintisinin kokularını almaya çalışınız. Zira Allah’ın, rahmetinin eseri bir takım kokular vardır ki, onları kullarından dilediğine isabet ettirir. Allah’tan ayıplarınızı örtmesini ve korkularınızdan emin kılmasını, isteyiniz.”[\[22\]](#)

Mevlânâ’nın Yorumu (şerh):

“Peygamber, Tanrının esintileri şu günlerde birbiri ardınca eser dedi;

Şu vakitlere kulak verin, aklınız, fikriniz onlarda olsun da o esintileri kapın, o kokuları duyun.

Esinti geldi, sizi gördü geçti; uyan da a kapı yoldaşı, bari ondan mahrum kalma.

A kapı yoldaşı, bir başka esinti daha geldi, uyan, anla da hiç olmazsa bundan mahrum kalma.”[\[23\]](#)

Mevlâna, hadiste geçen esintileri, peygamberler ve Allah’ın velî kulları olarak yorumlamaktadır.

2.Örnek:

Hadis:

Konu başlığı yaptığı hadisler:

“Küfre rıza küfürdür” [\[24\]](#) hadisiyle

“Kaza ve kaderine razı olmayan benden başka Tanrı arasın” [\[25\]](#) hadisinin mânâlarını birleştirmek

İlk hadisin kaynağı tespit edilememiştir. İkinci hadis ise, kaynaklarda şöyle geçmektedir:

Enes bin Mâlik'ten nakledilmiştir:

“Cenâb-ı Hak, Kim benim kaza ve kaderime razı olmazsa, benden başka bir Rab arasın.”[\[26\]](#)

Mevlânâ'nın Yorumu (şerh):

Dün mubâheseyi seven birisi, bana bir sual sordu. Dedi ki:

“Küfre razı olmak küfürdür”. Bunu Peygamber söyledi.O'nun söylediği söz doğrudur, yerindedir.

Sonra da yine; “Müslüman olan kişinin her türlü kazaya razı olması lazımdır” buyurdu.

Kâfirlik de münafıklık ta Tanrı'nın kaza ve kaderiyle değil m? Fakat buna razı olursak (İlk hadise göre) kötülük etmiş olma mıyız?

Razı olmazsak o da suç!.. Peki ikisinin arasında hangi çareye başvuralım?

Ona dedim k: Bu küfür, Tanrı'nın takdiriyledir, ama Tanrı'nın hükmüyle, Tanrı'nın emir ve rızasıyla değildir. Bu küfür yalnız kaza ve kaderi eserlerindedir.

Hocam, Tanrı'nın kaza ve kaderini Tanrı'nın bilgisi olarak bil de şüphe ve tereddüdün kalmasın.

Küfre de razıyız çünkü, Tanrı'nın bilgisine muvafıktır.Fakat bizim fenalığımızdan, bizim kötülüğümüzden meydana geldiğinden de razı değiliz.

Küfür, Tanrı bilgisi olmak bakımından küfür değildir. Hakka kafir deme, burada dur!

Küfür cahillikten meydana gelir. Fakat küfürün takdir, Tanrı'nın bilgisidir. Tanrı , kafirin kafirliğini ezelde bilir, bildiği gibi zuhur eder.)Rüya ve mülayimlik manasına gelen hilm ile, sümük manasına gelen hilm nasıl bir olur.

Çirkin resim, ressamın çirkinliğini icap ettirmez ya. Çirkinini de yaptığına, yapabildiğine bir delil olur ancak.

Hatta hem çirkin resmi,hem de güzel resmi yapabildiğinden ressamın kuvvetli bir ressam olduğuna delildir.

Bu bahsi açar, düzüp koşarsan sual ve cevaplar uzar gider. Ben aşk zübdesinin zevkini kaybederim.Tanrı'ya hizmet başka bir şekle döner, maksat hidayetken dalâlet olur.”[\[27\]](#)

Görüldüğü gibi Mevlâna burada ne klasik hadis şârihleri gibi hadislerin rivâyet zinciri, sened bilgisi, râvîlerin cerh ve ta'dîl durumları gibi bilgiler sunmakta ne de tamamen iş'ârî te'vil ve yorumlara girmektedir. Gerektiği yerde lafzî manayı korumakta, gerektiği yerde de lafzî manayı korumakla birlikte çıkardığı ince manalara da işaret etmektedir. Onun, bu açıklamasında, hadisler arasındaki ihtilaf gibi görünen hususları nasıl giderdiğini ve anlatılmak istenen mananın ne olduğunu, tamamen Kelâmî açıdan yorumlayarak, anlaşılması gereken bilgileri en açık bir şekilde vermiş olduğunu görmekteyiz.

3. Örnek:

Hadis:

“İslam garib başlar, garib biter. Ne mutlu o gariplere”

Mevlâna, Mesnevîde, konu başlığı yaptığı bir hadisi, konuyla ilgili bir hikaye anlatarak açıklamaya çalışır. Konu başlığı şöyledir:

“Ceylan yavrusunun eşekler ahırına düşüp mahpus olması, eşeklerin o gariple gah savaşıyor, gah alay ederek eğlenmeleri, gıdası olmayan kuru ot yemeye mecbur oluşu... Bu Tanrı'nın has kullarının sıfatıdır, o da dünya, heva ve heves ve şehvet ehli arasında bu hale düşmüştür. ***“İslam garib başlar, garib biter. Ne mutlu o gariplere”*** demiştir. Tanrı Peygamberi doğru söylemiştir.”[28]

Kaynaklarda şöyle geçmektedir:

“İslam garib başladı, garib bitecektir. Ne mutlu o gariplere!”[29]

Mevlânâ'nın Yorumu (şerh):

-Avcının biri, bir ceylan tuttu. O merhametsiz herif, ceylanı ahıra kapattı.

-Ahır, öküzlerle, eşeklerle doluydu. O herif ceylanı, zalimler gibi bu ahıra hapsetti.

-Ceylan ürkekliğinden har yana kaçmaktaydı.. Avcı, geceleyin eşeklere saman veriyordu.

-Her öküz, her eşek, açlığından samanı şeker gibi yiyor, şekerden de hoş buluyordu.

-Ceylan gâh bir yandan bir yana kaçıyor, gâh tozdan, dumandan yüzünü çeviriyordu.

-Kimi zıddıyla bir araya korlarsa onu, ölüm azabına uğratmış olurlar.

.....
-Ey güvenilir kişi, düşün, o azap hangi azap? Kendi cinsinden olmayanlarla bir kafese kapatılmak!

-Ey insan kafeste azap içindesin. Can kuşun seninle cins olmayanlara tutulmuş.

-Ruh doğan kuşundur, tabiatlarsa kuzgundur. Doğan kuşu kuzgunlarla baykuşlardan yaralanır. [30]

4.Örnek:

Hadis:

Mevlânâ şöyle bir hadis nakleder:

Peygamber **“Tanrı, suretlerinize bakmaz, kalbe bakar. Kalp işlerinizi düzene koyun”** demiştir[31]

Mevlânâ'nın ihtisar ederek naklettiği bu hadisin kaynaklardaki tam metni şöyledir:

Ebû Hüreyre (r.a)'den nakledilmiştir:

“Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, kalplerinize ve amellerinize bakar.”[32]

Mevlânâ'nın Yorumu (şerh):

-Tanrı, Ben sana, bir gönül sahibinden bakarım. Secdene, altın vermene bakmam bile demektedir.

-Sen, gönlünü gönül sandın da gönül sahiplerini aramayı bıraktın.

-Gönül öyle bir varlıktır ki, bu yedi gök gibi yediyüz tanesini oraya koysan kaybolur gider.

.....

-Gönül sahibi, altı yüzlü aynadır. Tanrı, altı cihette de o aynadan nazar eder durur.

(Burada birkaç beyitte, Mevlânâ, gönül ehliyle Tasavvufî anlayıştaki kâmil insan olgusuna temas ediyor ve bu yolda bir gönül ehline mutlaka ihtiyaç olduğuna dikkat çekiyor) daha sonra:

-Ey zengin, yüzlerce çuval altın getirsen Tanrı der ki: A iki büklüm adam, gönül getir.

--Gönül senden razıysa ben de razıyım. Gönül senden yüz çevirmişse ben de yüz çeviririm.

-Sana bakmam o gönüle bakarım.. Ey canı kapımda olan, bana armağan olar gönül getir.

-Gönül sahibi seninle nasılsa ben de öyleyim. Cennetler, anaların ayakları altındadır.

-Halkın anası da odur, babası da odur, aslı da o. Ne mutlu gönlü, deriden, bedenden, ayırdedebilen kişiye.[33]

Mevlana bu beyitlerde hadisin zahiri anlamının dışına çıkmakta ve iş'ârî bir yorumla hadiste zahiri olarak anlatılan kalp temizliği ve amel güzelliğini, kâmil ve olgun insan/mürşid-i kâmil ile açıklamakta olduğu anlaşılmaktadır.

5.Örnek:

Konu başlığı olarak Mevlânâ şu ifâdeleri kullanır:

Her gün Pazar başında "Allahım, yoksullara verenlerin her birine, verdiklerine karşılık bağışlarda bulun. Her vermeyenin malını da yok et., diye bağırın iki melek." O

veren Tanrı yolunda savaşıdır, istek yolunda israf eden değil.[34] Ve daha sonra hadisi şöyle nakleder:

Peygamber dedi ki: öğüt vermek için iki melek boyuna bağırır:

Derler ki: “Ey Tanrı, verenleri doyur, verdikleri her dirheme karşılık yüzbin dirhem ver. Ey Tanrı vermeyenlere de dünyada ancak ziyan ver.”

Mevlânâ'nın naklettiği bu hadisin kaynaklardaki tam metni şöyledir:

Ebû Hüreyre (r.a) nakletmiştir[35]:

: احدهما فيقول ينزلان ملكان الا فيه العباد يصبح يوم من ما

تلفا ممسكا اعط اللهم : اللآخر ويقول خلفا منفقا اعط اللهم

Mevlânâ'nın Yorumu (şerh):

Ama nice de esirgeyiş var ki verişten iyidir.Tanrı malını Tanrı buyruğu olmadıkça verme; onun izniyle ver de;

Karşılığında sınırsız defineler gör. Böylece de kafirlerden sayılma.

Kafirler, kılıçları Mustafa'ya üstün olsun diye boyuna develer kurban ederlerdi..

Tanrı buyruğunu, bir Tanrıya ulaşmıştan ara; her gönül, Tanrı buyruğunu anlayamaz ki.

....

Bir dirhem vermek cömerde lâyıktır; âşığın cömertliğiye can bağışlamaktır.

Tanrı uğruna ekmek verirsin; ekmek verirler sana. Tanrı uğruna can bağışlarsın can bağışlarlar sana.

.....

Ekin ekenin ambarı boşalır ama, bu işin iyiliği tarlada belli olur.

Fakat buğday ambarda kalırsa harcanır, bitlere, kurtlara, farelere benzeyen olaylar, onu tamamiyle temizler gider.

Bu dünya geçicidir, aradığını geçmeyen dünyada ara. Görünüşün, şeklin sıfırdır senin; dilediğini manada dile.

Şu tuzlu, şu acı canı, kılıcın önüne tut da ona karşılık tatlı denize benzer bir can satın al.
[\[36\]](#)

6.Örnek:

Hadis:

Mustafa bunun için bize “**Tanrının zatından pek bahsetmeyin**” diye vasiyette bulundu.[\[37\]](#)

Mevlânâ'nın naklettiği bu hadisin kaynaklardaki tam metni şöyledir:

İbn Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

Peygamber Efendimiz: “**Her şey üzerinde düşünün, fakat Allah'ın zatı üzerinde fazla düşünmeyin**” buyurmuştur.[\[38\]](#)

Mevlânâ'nın Yorumu (şerh):

-Zaten Tanrı'nın zatını düşünmek, hakikatte zatını düşünmek değildir ki!

-Çünkü düşünenin zannı ve düşüncesi, ancak yola taalluk eder...o zan ve düşünceyle Tanrı arasındaysa yüz binlerce perde vardır!

-Herkes, bir perdeyle kapanmış, ulaştım sanmıştır ama Tanrı sandığı, ancak kendi vehmidir.

-İşte peygamber bu yüzden o vehim sahibinin yanlışa düşüp de mali hülyalara kapılmaması için vehmini gidermiştir.

-Çünkü onun vehminden edebi terk ediş vardır. Edepsizi de Tanrı baş aşağı eder.

-Baş aşağı oluş da şudur: İnsan aşağılara gider durur da kendisini üstün sanır.

-Zaten sarhoşun yapacağı şey budur: O, göğü yerden fark etmez!

-Tanrının şaşılacak eserlerini düşünün..ululuğunu, büyüklüğünü görün de kendinizi kaybedin!

-İnsan onun sanatına dalar da sakalını, bıyığını kaybederse haddini bilir, sanat sahibini düşünmeden vazgeçer, sesini bile çıkarmaz!

-Candan, yürekten “Ben seni övemem” sözünden başka bir şey söyleyemez...Çünkü o bahis, zaten sayıdan, hadden dışarıdır![\[39\]](#)

SONUÇ

Mevlânâ'nın yapmış olduğu hadis şerhleri, klasik hadis şerhleri gibi Hadis Usûlü ilmine ağırlık veren, daha çok kelime tahlillerini dikkate alarak lafzî bir anlayış üslûbu olmayıp, zaman zaman bu üslûbu kullanmakla birlikte, Tasavvuf geleneğinin vermiş olduğu bir üslûp içinde manayı esas alan bir yorum ve şerh biçimidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kendi nev'i şahsına münhasır bir açıklama şekli olmakla birlikte hiçbir zaman Şeriatin hükümlerine aykırı görüşlere yer vermemiş, iş'arî yorumlarında bile a'zamî dikkati göstermiştir. (*Vallahu a'lemu bissevâb*)

[1] Bkz. Yakıt,İsmail., “*Türk İslam Düşünür Mevlânâ'ya Göre “İdeal İnsan Tasavvuru”*, *Felsefe Arkivi*, sayı, 26, İstanbul, 1987, s. 167-183

[2] Mevlânânın yaşadığı 13.asırda Anadolu, fikir hareketlerinin merkezi durumundaydı ve burada tasavvufî felsefe hâkimdi. Bunun en büyük sîmaları da, *Muhyiddin-i Arabî*(1165-1240), *Sadreddin Konevî* (1210-1274) ve Konevî'nin yakın dostu ve hemşehrîsi olan *Mevlânâ* (1207-1273) gibi büyük şahsiyetler ve fikir adamlarıydı. Bkz. (Nihat Keklik, “*Mevlânâ'da Metefor Yoluyla Felsefe*” , *Felsefe Arkivi*, s. 32-33)

[3] Bu konuda yapılmış bir doktora çalışması bulunmaktadır: Hüseyin Güllüce, *Kur'an Tefsiri Açısından Mesnevî*, Ötüken yay. İstanbul,1999

[4] Çakan, İ.Lütfi.ü *Hadis Edebiyatı*, İst.1997, 4. baskı, s.153

[5] Hattabi, *Mealimu's-Sünen*, I,2 (Mukaddime)

[6] Taşköprüzâde,Ahmed Efendi, *Mevzûâtü'l-Ulûm*, (I-II),Trc. Kemaleddin Muhammed Efendi, İst,1313, II,13

[7] Çakan, İ.Lütfi., a.g.e., s.154

[8] Kandemir,M.Yaşar., *DİA*, XV,62, “Hadis” mad.

[9] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, I,37(mukaddime)

[10] Çakan, İ.Lütfi., a.g.e.,s.148

[11] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, I,37(mukaddime)

[12] Çakan, İ.Lütfi., a.g.e.,s.1143,50,154

- [13] Yardım, Ali., *Hadis II*, İzmir, 1984, s.115
- [14] Yüldürümlü A., *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara, 2000, s.39-50
- [15] Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi*, (Trc.A.Gölpınarlı , İst. 1973) I,s.251, beyitler: 1085-86 .
- [16] *İsmâil Rûsûhî Dede ve Hadis Kullanımı*, 125'den naklen Ali Osman Koçkuzu, "Hz. Peygamber'in Mizacı ve Hadiste İşârî Tefsiri", SDÜ IV. *Kutlu Doğum Sempozyumu* (tebliğler), Isparta, 2001s. 231
- [17] Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi*, (Trc.A.Gölpınarlı , İst. 1973) I,s.251, beyitler: 1093-95
- [18] Güllüce, Hüseyin., *Kur'an Tefsiri Açısından Mesnevî*, s. 114, Ötüken yay. İstanbul, 1999
- [19] Can, Şefik., *Mevlânâ, Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, İstanbul, 1997, s.ç.313
- [20] Mevlânâ, *Mesnevî* (V.İzbudak Terc.), VI,s.248, beyit:3138
- [21] benzer rivayet için bkz. Suyûtî, *Câmiussağîr*, I,541, ha.1108(Fezulkadir2le birlikte); Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi* (Gölpınarlı), I,380, beyit, 1969'dan önceki başlık
- [22] Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I,407, ha.456. Ayrıca bkz. Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebir*, ha.720; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, III,162; Suyûtî, *el-Câmiussağîr*, (Feyzu'l-Kadir içinde), I,451, ha.1108
- [23] Mevlânâ, *Mesnevî* (Gölpınarlı Terc.), I. Beyit: 1960 vd.
- [24] Hadisin kaymnağı tespit edilememiştir.
- [25] Camiussağîr, II,181; Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II,102
- [26] Camiussağîr, II,181; Acluni, a.g.e., II,102
- [27] Mesnevî, (V.İzbudak Terc.) III, 110-111, beyitler:1362-1375
- [28] Mesnevî, (V.İzbudak Terc.) V, 70, beyitler:832
- [29] Müslim, İman,232; Tirmizi, İman,13; İbn Mâce, Fiten,15; Darimi, Rikak,42;; Müsned-i Ahmed, I, 398
- [30] Mesnevî, (V.İzbudak Terc.)V, 70, beyitler:832-842
- [31] Mesnevî, (V.İzbudak Terc.) C. 5, 73, beyit: 869
- [32] Müslim, VIII,11; Küçük değişikliklerle : İbn Mâce, II,1333, ha. 4143
- [33] Mesnevî, (V.İzbudak Terc.)C. 5, beyit: 869-885
- [34] Mesnevî, (Gölpınarlı Terc.), I,406, beyitler: 2230
- [35] Buhârî, Zekat,27; Müsned-i Ahmed, II,306,347; V,197
- [36] Mesnevî, (Gölpınarlı, Terc.) C. I, beyit: 2230-2250
- [37] Mesnevî, (V.İzbudak Terc.) C. IV, beyit: 3700
- [38] Beyhakî, Kitabu'l-Esmâ ve's-Sıfat, s.210; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliya (el-Camiussağîr'den naklen); Sehâvî, Makasîd, s.190, ha.342; Acluni, Keşf, I,311, ha.1005; Heysemî, Mecmauzzevâid, I,81
- [39] Mesnevî, (İzbudak) C. IV, beyit: 3700-3710